

KULTÚRNO-HISTORICKÉ A PRÍRODNÉ PRVKY OVPLYVŇUJÚCE OBRAZ MESTSKEJ KRAJINY (NA PRÍKLADE STARÉHO MESTA V BRATISLAVE)

Tamara Reháčková

Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra ekozozológie a
fyziotaktiky, Mlynská dolina 842 15 Bratislava, e-mail: rehackova@fns.uniba.sk

Abstract: *The cultural, historical and natural elements in urban landscape. A perception and an assessment of landscape is a relevant theme in landscape ecology, landscape architecture or town planning in the present. The landscape we can interpret as unique connection of topography, natural landscape elements and artificial objects. In townscape usually dominate wide range of buildings and constructions, particularly churches, historical buildings, industrial buildings, bridges, often together with natural components. Townscape and its assessment have close connections with historical context of the place, singularity and local phenomenon. Characteristic outlines of towns are becoming the important visual and aesthetical value. In article is presented assessment of townscape of Bratislava's Old Town, especially of its western part.*

Keywords: kultúrno-historické prvky, prírodné prvky, obraz krajiny

ÚVOD

Krajinný obraz, jeho vnímanie a hodnotenie sú v súčasnosti hojne diskutovanou témou krajinnej ekológie, krajinárstva či urbanizmu. Krajinný obraz, ktorý chápeme ako jedinečné usporiadanie tvarov reliéfu, prvkov krajinnej štruktúry a ostatných objektov sa stáva hodnotou, ktorá je predmetom záujmu odbornej i laickej verejnosti.

Hodnoteniu krajinného obrazu sa nevyhneme ani v mestskej krajine, kde spravidla dominujú rôzne stavebné objekty, najmä sakrálne stavby, historické budovy, technické diela, často v spojení s prírodnými prvkami. Obraz mesta, charakteristický a neopakovateľný, sa stáva hodnotou, ktorá dostáva aj legislatívnu ochranu, a to prostredníctvom územno-plánovacej dokumentácie. Napr. v Územnom pláne hlavného mesta SR Bratislavy (Kolektív 2007) je samostatná časť venovaná urbanistickej kompozícii a obrazu mesta. Zvýrazňuje hlavné dominanty obrazu mesta, charakteristické terénne body, hlavné línie vnímania historickej veduty mesta, hlavné línie prírodnej panorámy.

Obraz mesta a jeho hodnotenie súvisí aj s uvedomovaním si historických súvislostí a zdôrazňovaní jedinečnosti, zvláštnosti či miestnych fenoménov. To

prináša aj záujem o zachovanie charakteristických črt miest, ktoré sa tak stávajú významnou vizuálnou a estetickou hodnotou, ktorá sa môže uplatniť napr. v turistickom priemysle.

Príspevok sa venuje hodnoteniu obrazu mestskej krajiny bratislavského Starého Mesta, osobitne jeho západnej časti.

TEORETICKO-METODICKÉ SÚVISLOSTI

Podľa Drdoša (1998) za krajinný obraz považujeme vnímanú štruktúrovanú tvárnosť krajiny. Členitosť, vzájomné prenikanie a kvalita štruktúrnych znakov i znakov tvárnosti je základom pre vizuálne vnímanie krajiny. Obraz krajiny predstavujú vnímané prvky krajiny: body, línie, plochy, priestorové znaky, farby, stabilné i mobilné prvky, štruktúra, textúra, prírodné a umelé prvky. Gál (1998) za krajinný obraz považuje odraz reálneho priestorového zoskupenia krajinných prvkov vo vedomí pozorovateľa, pričom za určujúci faktor považuje voľbu stanovišťa pozorovateľa. So zmenou stanovišťa sa mení aj krajinný obraz, jeho vnútorný obsah, priestorové vymedzenie i ohraničenie. V procese vizuálno-estetického vnímania, vystupuje krajina a jej prvky ako vizuálne objekty s estetickými vlastnosťami, so schopnosťou evokovať zmyslový zážitok (Štefunková et al. 2002). Tomaško (1996) pripomína, že formovanie krajinného obrazu je dlhodobý a zložitý proces, počas ktorého prichádza k rôznym disproporciám a konfliktom medzi prírodnými a umelými prvkami. Boyes (2005) považuje hodnotenie krajinného obrazu, zvlášť obrazu mesta, za nenahraditeľné pri plánovaní udržateľných miest. Jeho hodnotenie by sa malo stať integrálnou súčasťou tvorivého procesu rozvoja celého sídla.

Jeden z najnovších pohľadov na túto problematiku prezentujú Pauditšová, Šajánek (2008). Podľa autorov všeobecne platí, že pre udržanie hodnotného obrazu krajiny je potrebné zachovať rozmanitosť krajiny, pôvodné znaky jej prírodnej štruktúry, kultúrno-historické pamiatky, charakteristické prvky niekdajších osídlení, či tradičné techniky obhospodarovania pôdy. Krajinný obraz a jeho vnímanie rôznymi pozorovateľmi sa najčastejšie hodnotí v súvislosti s vizuálnymi vplyvmi nových antropogénnych aktivít v území alebo sa sleduje "pohľadová" zmena krajiny významná napr. z hľadiska bývania, či rekreačného využívania daného dotknutého územia. Prístup hodnotenia vizuálnych vplyvov nových antropogénnych prvkov bol použitý aj tomto príspevku.

Vymedzenie záujmového územia

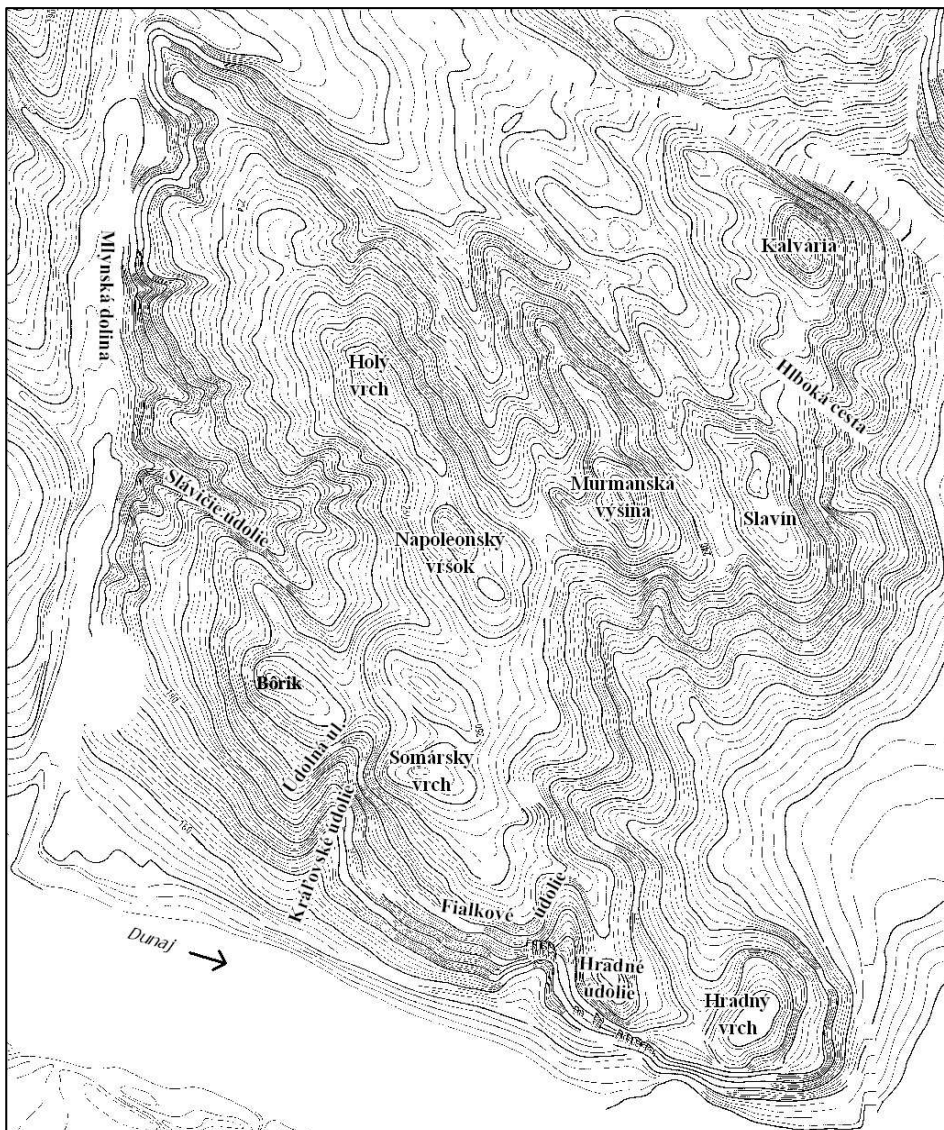
Staré Mesto je jednou zo 17 mestských častí Bratislavy a zároveň je samostatným katastrálnym územím (k. ú.) s celkovou výmerou 960 ha. Žije tu 44 798 obyvateľov. Staré Mesto patrí medzi historicky najstaršie časti Bratislavy a je lokalizované v jeho centrálnej časti.

Vymedzenie hraníc k. ú. je čiastočne podmienené aj morfológicky – západnú hranicu tvorí Mlynská dolina, severnú výrazná depresia podmienená tektonickým zlomom v línii Pražskej a Brnianskej ul. (Vaškovský et al. 1988), južnú hranicu vymedzuje rieka Dunaj. Aj z týchto dôvodov sa mesto rozvíjalo spočiatku východným smerom, v rovinatej časti Podunajskej nížiny.

Územie mestskej časti je výrazne členité, nadmorská výška sa pohybuje od 136 m n.m. na nábreží Dunaja až po 272 m n.m. na Murmanskej výšine. Západná časť územia je v zmysle geomorfologického členenia Slovenska (Mazúr, Lukniš 1980) súčasťou Devínskych Karpát, jednotky Bratislavské predhorie. Bratislavské predhorie leží juhovýchodne od Devínskej Kobyly a je voči nej poklesnuté o 150 až 200 m. Rovnaké je aj prevýšenie predhoria nad nivou Dunaja. Vrcholí nad Švábskym vrchom (367 m n. m.), smerom na juhovýchod jeho maximálne výšky klesajú až na 250 m n. m. Nad nivu Dunaja i Lamačskú bránu sa dvíha strmými svahmi, centrálna časť predhoria sa vyznačuje rozsiahlymi plochými povrchmi, ktoré zrezávajú predovšetkým horniny kryštalinika a neogénu. Sú rozčlenené hlbokými, strmými dolinkami tvaru „V“ (Bizubová, Minár 2000). Východná časť je rovinatá, lokalizovaná v Podunajskej rovine. Podľa Vaškovského (1988) sa v okolí Hlbokej cesty a Kalvárie nachádzajú muskoviticko-biotické granity až granodiority s hojným výskytom pegmatitov a biotické a dvojsľudné granity až granodiority. Územím prechádzajú zlomové systémy a to v severo-západnom, juho-východnom a severo-južnom smere. Uvedené tektonické smery podmienili kryhové rozblokovanie celého širšieho územia a to nielen v priestore neogénnych, ale aj v kryštalických horninách (Wagner 2001). Bratislavské predhorie je výrazne tektonicky diferencované na čiastkové kryhy, vyvýšeniny sú aj morfológicky podmienené výskytom pegmatitov.

Z názvov vrchov či vyvýšení tejto časti mesta sa zachovali, resp. sa používajú len niektoré, nie všetky majú resp. mali svoje meno (obr. 1). Areál hradu je lokalizovaný na Hradnom vrchu, niekedy sa používa aj názov Vodný vrch (čo môže súvisieť s blízkosťou Vodnej veže alebo s existenciou vodného zdroja a vodárne). Bežne sa používa aj názov Kalvária, ktorý označuje vrch, ale často aj celú oblasť lokalizovanú v jeho blízkosti. Menej časté je pomenovanie Murmanská výšina, ktoré označuje najvyššiu časť chrbta, ktorý severozápadným smerom cez Horský park postupne klesá až k Brnianskej ul. Názov Murmannshöhe, ktorým je táto lokalita označená na napr. mape z r. 1905. Vyvýšenina, na ktorej je umiestnený pamätník Červenej armády, sa označuje názvom Slavín. V minulosti toto miesto obyvatelia mesta nazývali Wachtmeister – Strážca. Dnes pod názvom Slavín rozumieme nielen samotný kopec, ale aj pamätník, tiež dal pomenovanie celej štvrti, ktorá je na tomto kopci lokalizovaná. Na základnej mape 1:10 000 vidíme aj názov Somársky vrch, ktorý tvorí výraznú vyvýšeninu na východnej strane Kráľovského údolia. Severnejšie je situovaný Napoleonský vršok, na základe ústnej tradície vraj toto miesto po vyhratej bitke pri Slavkove navštívil Napoleon Bonaparte (r. 1805).

Na jeho západnej strane je lokalizovaný vrch známy ako Bôrik. Na mape z r. 1932 je táto oblasť nazvaná Tümler (pravdepodobne podľa mena majiteľa pozemkov). Celá západná časť územia od Somárskeho vrchu, cez Bôrik až po jej severozápadný cíp sa zvykne označovať ako Machnáč. Územie juhozápadne od Horského parku je známe ako Bubnovka. Táto lokalita bola donedávna využívaná ako záhradkárska osada, v súčasnosti tu prebieha rozsiahla výstavba rodinných aj bytových domov.



Obr. 1: Miestne názvy lokalít súvisiace s tvarmi reliéfu v záujmovom území

Výrazne formovaný reliéf záujmového územia dokumentujú aj pomenovania, označujúce konkávne terénne tvary, ako napr. Fialkové údolie, Slávičie údolie, Hradné údolie, Kráľovské údolie, Údolná ulica a Hlboká cesta.

Vývoj obrazu mesta

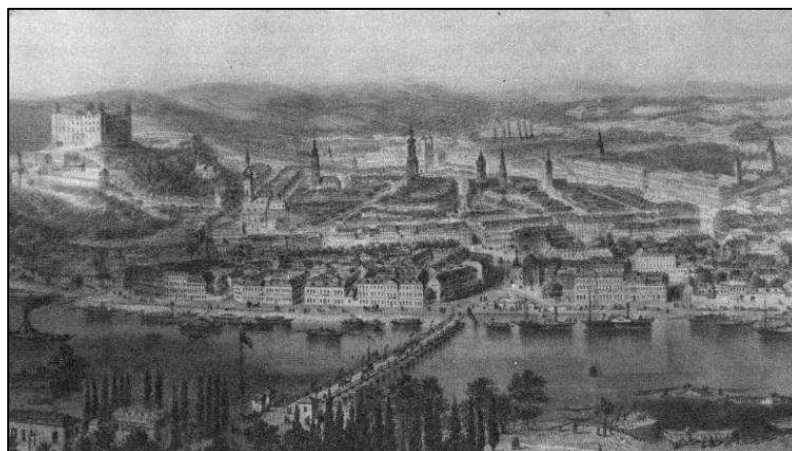
Bratislava patrí medzi mestá, ktorých charakteristický obraz vytvára súhra prírodných a kultúrno-historických prvkov, ku ktorým hlavne v druhej polovici 20. storočia pribudli aj výrazné technické diela. Mimoriadne atraktívna a bohatá na dominanty je práve mestská časť Staré Mesto. Jej poloha na brehu Dunaja a priľahlých svahoch Malých Karpát podmieňuje výškovú členitosť územia a zvyšuje celkové vizuálne pôsobenie dominant. Vrchné časti vyvýšenín tvorili a tvoria vhodný priestor na umiestnenie stavieb, ktoré zásadným spôsobom ovplyvňujú obraz mesta.

Vývoj obrazu mesta môžeme dobre sledovať na vedutách z rôznych období. Najčastejšie bolo mesto a jeho dominanty zobrazované z južnej strany, z územia dnešnej Petržalky. Týmto pohľadom dominuje hradný vrch s budovou hradu, vidíme mestské hradby a výrazné vertikály kostolov, napr. Dómu sv. Martina alebo kostola Klarisiek. V pozadí vidieť vyvýšeniny severozápadnej časti mesta, v niektorých obdobiach čiastočne zalesnené, niekde len s vinicami. Pohľady na mesto zo severnej strany, z oblasti dnešného Slavína, príp. Murmanskej výšiny sprostredkovávajú pohľady na rovnaké dominanty. Znázorňujú hrad, stredoveké mesto so systémom opevnenia a sporadicky osídlenú časť za mestskými hradbami, ktorá však bola využívaná ako vinohrady alebo záhrady. Keď porovnáme obraz mesta v 16. st. (obr. 2) s obrazom z 19. st. (obr. 3) vidíme, že obraz mesta sa v zásadných črtách takmer vôbec nemenil, ostával aj v priebehu storočí pomerne stály. Zástavba sa len pomaly rozširovala za hranice hradieb, veľký stavebný rozmach nastal až v 18. storočí. V r. 1775



Obr. 2: Pohľad na dominanty mesta z juhu na rytine zo 16. storočia (zdroj: Horvát, Lehotská, Pleva 1982)

boli na popud cisárovnej Márie Terézie zbúrané mestské hradby, čo vytvorilo priestor pre ďalšiu výstavbu, v tomto období vznikli mnohé paláce s rozsiahlymi okrasnými záhradami na vtedajšom okraji mesta. Do začiatku prvej svetovej vojny vznikli viaceré urbanistické celky, napr. v okolí Šafárikovho námestia, Vajanského nábrežia, Štúrovej ulice atď. V tomto období za začala aj výstavba v okolí Hlbokej ulice (Halás, Džupinová 2007).



Obr. 3: Pohľad na dominanty mesta z juhu na kresbe z 19. storočia (zdroj: Horvát, Lehotská, Pleva 1982)

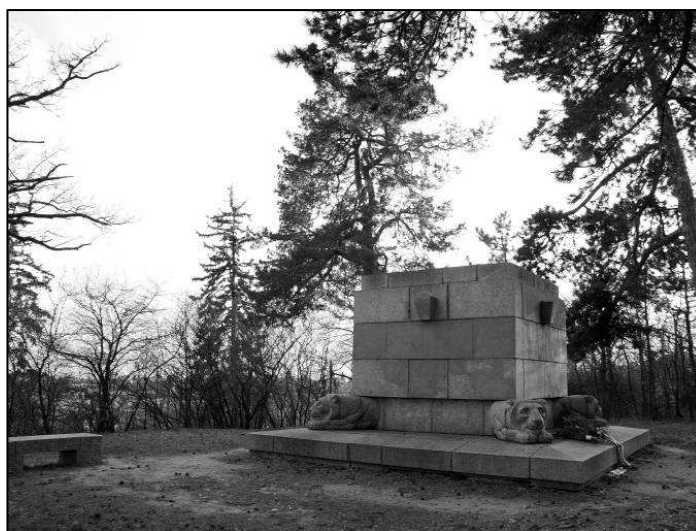
Mesto sa západným smerom rozvíjalo len pomaly, svahy boli pokryté vinicami, záhradami a lesmi, len s ojedinelou zástavbou. Z roku 1493 sa tu spomína kameňolom, z ktorého kameň sa používal na výstavbu mestských hradieb (Obuchová 2005). V r. 1868 sa začala na podnet mešťanostu Justiho úprava Hlbokej cesty do podoby, v akej ju poznáme dnes. Mala umožniť prístup do Horského parku, ktorý tvoril miesto pre rekreáciu obyvateľov mesta. Komunikácia bola vybudovaná v r. 1870, zárez cesty má 3 až 10 m (Kaliská 1986).

Prvé významnejšie stavby, ktoré sa v tejto časti mesta objavili, boli dve kaplnky. Menšia kaplnka sv. Petra bola situovaná na severovýchodnom svahu Kalvárie a väčšia, kaplnka Panny Márie Snežnej, bola situovaná na Hlbokej ceste, nad kameňolomom, z ktorého neskôr vznikla tzv. Lurdská – jaskyňa Lurdskej Panny Márie. Kaplnky dal postaviť občan mesta Ján Lauerman, ako výraz vďaka za záchranu svojej rodiny počas morovej epidémie v r. 1713 (Halko 2005). Ešte v r. 1694 tu obyvatelia mesta na oslavu skončenia tureckej okupácie vztýčili kríž, ktorý bol prvým dielom Krížovej cesty a v r. 1694 bol položený základný kameň kaplnky (Rešovská, Klučárová 1988).

V 80-tych rokoch 19. storočia vznikla myšlienka na mieste peronospórou zničených vinogradov nad Palisádami smerom k terajšiemu Slavínu postaviť vilovú štvrť (Holčík 2006). Nová vilová štvrť nad Palisádami (Hausberg)

a okolo Slavína, kde si stavali vily zámožnejší obyvatelia mesta, bola inšpirovaná ideou záhradného mesta (Halás, Džupinová 2007). Uplatnenie tejto myšlienky znamenalo, že zeleň sa stala jej neoddeliteľnou súčasťou, lokalita bola známa mnohými veľkolepými záhradnými úpravami.

Prvou významnou stavbou, pri ktorej boli využité prírodné danosti územia bol Pamätník obetiam prvej svetovej vojny. Je umiestnený na návrší, ktoré sa zvykne nazývať Murmanská výšina, na dnešnej ulici Francúzskych partizánov, neďaleko Slavína. Pamätník bol odhalený v r. 1920, tvorí ho jednoduchá tumba (náhrobok v tvare sarkofágu), so štyrmi levmi na rohoch (obr. 4). Je na nej vyrytý nápis 1914-1918. Autormi pamätníka sú známy bratislavský sochár A. Rigele a architekt F. Wimmer. Na jeho tvorbu bol použitý granit z podstavca rozobratého súsošia Márie Terézie. Pamätník nadväzoval na okolitý les, v tesnej blízkosti boli vysadené menšie skupiny borovic čiernych (*Pinus nigra*), ktoré sú zachované dodnes. Pohľad na pamätník z mesta pomaly zarástol drevinami, naopak však poskytoval jeden z najkrajších výhľadov na centrálnu časť mesta s Hradom. Faust (1933) hovorí o najkrajšej vyhládke na Bratislavu, so široú panorámou vnútorného mesta a strieborným pásom Dunaja v pozadí. Dnes výhľad znemožňuje novostavba rodinného domu.



Obr. 4: Pamätník obetiam prvej svetovej vojny na Murmanskej výšine

Až takmer za štvrt' storočia sa objavila dominanta, ktorá sa výrazne uplatnila v krajinnom obraze mesta. V rokoch 1943-1948 na mieste kaplnky pod Kalváriou postavili moderný trojlod'ový Kostol Panny Márie Snežnej, podľa projektu architektov Fuchsa, Vécseiho a Questlera (Anonymus 1991). Ako uvádza Janota (2008), kostol mal 50 m vysokú vežu, viditeľnú z celej juhovýchodnej a východnej strany Bratislavy. Táto štvorhranná veža mala na vrchole umiestnený kríž, osvetlený hélío-neónovým svetlom, ktorý v noci

svietil. Keď neďaleko začali stavať pamätník Slavín, s odôvodnením, že veža kostola vyvíja na múry a základy kostola enormný tlak a múry praskajú, dali štátne orgány kostolnú vežu v r. 1959 odstrániť (Cmorej 2004). Bez nápadnej veže kostol v obraze mesta takmer zaniká, dobre viditeľný je napr. z juhozápadnej časti záujmového územia (obr. 5).



Obr. 5: Kostol Panny Márie Snežnej na Hlbokej ceste, pohľad na čelo kostola s hlavným vchodom zo západnej strany

Len o pár rokov neskôr sa na západnom okraji Murmanskej vyvýšeniny, na nároží tvorenom ulicami Stará vinárska a Búdkova cesta, začala výstavba Mičurinského strediska (dnes Ekoiuventy). Stavba bola realizovaná v r. 1950-1955 podľa projektu architekta M. Chorváta a bola prvým komplexným centrom prírodovedných záujmových krúžkov socialistickej pionierskej mládeže na Slovensku. Okrem hlavnej budovy majestátne umiestnenej na terase kopca, patril do areálu rad skleníkov, stajní, chovateľských objektov, amfiteáter a sezónny bazén. Výtvarná a ideologická presvedčivosť však radí dielo k vrcholným prácam éry socialistického realizmu u nás (Dulla, Moravčíková; 2002). Celý parkovo upravený areál má výmeru 3,78 ha a svojou severnou hranicou nadväzuje na rozsiahly lesný porast Horského parku. Druhové zloženie porastov je pestré, čo môže súvisieť aj s minulosťou tohto priestoru, Janota, Bagin (1977) uvádzajú, že tu bola lokalizovaná prírodno-krajinárska záhrada Sans Soudi z prelomu 18-teho a 19-teho storočia.

Jednou z najvýznamnejších a azda aj najznámejších pohľadových dominant mesta je Slavín. Slavín je pamätník obetiam boja proti fašizmu v 2. svetovej vojne a tiež vojakom Červenej armády, ktorí padli pri oslobodzovaní Slovenska. Slavín bol postavený v r. 1957-1960 (od r. 1971 je národnou kultúrnou pamiatkou) podľa projektu architekta J. Svetlíka. Pamätník s celým areálom predstavuje jedinečné architektonické dielo, veľmi citlivo zakomponované do okolitého prostredia. Celému priestoru dominuje klasicky elegantný 37,5 m vysoký obelisk, ktorý stojí na kubuse stĺpovej siene a na

vrchole má postavu vojaka so zástavou. Pamätník sa skladá z troch na seba organicky nadväzujúcich častí, prvou je nástupná časť z ulice Na Slavíne s mohutným schodiskom a reliéfom. Druhú časť tvorí dvojúrovňové plató s hrobmi, tretiu časť tvorí samotný pamätník (Dulla, Moravčíková 2002; Rešovská, Klučárová 1988).

Celý areál má výmeru 2,76 ha a je upravený do podoby prírodno-krajinárskeho parku. V západnej časti ostalo zachované torzo pôvodného dubovo-hrabového lesa, výsadbám však dominujú mohutné exempláre ihličnanov: borovica čierna (*Pinus nigra*), smrek pichľavý (*Picea pungens*), smrek obyčajný (*Picea abies*), duglaska tisolistá (*Pseudotsuga mensiesii*) a iné, ktoré sa stali neoddeliteľnou súčasťou pamätníka a jeho siluety.

Juhozápadná a západná časť záujmového územia boli ešte v polovici minulého storočia len veľmi riedko osídlené. Súvisí to pravdepodobne s reliéfom, ktorý v tejto oblasti formuje morfológicky výrazná Mlynská dolina. Dominovali tu hlavne záhrady a zvyšky lesných porastov, ktoré ostali zachované na strmých svahoch Mlynskej doliny. Na konci 60-tych rokov sa začalo podľa projektu architektov Š. Svetka a Š. Ďurkoviča s výstavbou účelového zariadenia vlády, ktoré je známe ako Hotel Bôrik. Stavba bola ukončená v r. 1973. Budova je lokalizovaná na hrane svahu, samotný objekt leží na podnoží, na ktorej sú umiestnené prepojené bloky s dvoma pásmi okien a zrezanými rohmi. Napriek svojmu lapidárnemu tvarovaniu pôsobí stavba harmonicky a patrí medzi tie politicky elitné stavby sedemdesiatych rokov, ktoré verejnosť bezkonfliktne prijala (Dulla, Moravčíková 2002). Ako vidno na obr. 6, celkový obraz tohto územia formuje aj vegetácia. Sú tu zachované zvyšky lesných porastov, v ktorých prevláda dub zimný (*Quercus petraea* agg.). Dominantne však pôsobia borovice čierne (*Pinus nigra*), v tesnom susedstve budovy je chránený areál Bôrik (1,43 ha), ktorý bol vyhlásený v r. 1982 na ochranu porastu borovice čiernej (na obrázku v ľavej časti).



Obr. 6: Hotel Bôrik a porasty borovice čiernej na svahu Mlynskej doliny na juhozápadnom okraji Starého Mesta

Obraz južnej strany mesta, ktorému dlhé storočia dominoval najmä hrad, sa výrazne zmenil v 80-tych rokoch 20-teho storočia. Vtedy sa rozhodlo o stavbe novej budovy Národnej rady SR na Hradnom vrchu, v tesnej blízkosti historickej budovy bratislavského hradu. Autormi projektu boli architekti: P. Puškár, L. Jendreják, L. Kušnir a J. Šilinger. Ako uvádza Čupičíková (2000), realizácia stavby bola markantným zásahom do charakteristickej panorámy podhradia bola v 80-tych rokoch výstavba modernej budovy NR SR. Na vzhľad, účelnosť i začlenenie tohto monumentálneho objektu do historického rámca hradného vrchu existovali protichodné názory. Aj Dulla, Moravčíková (2002) pripomínajú kontroverznú históriu spojenú so vznikom novej budovy Národnej rady SR.

V období 80-tych rokov sa začala intenzívna výstavba aj v západnej časti záujmového územia. Táto oblasť s rozsiahlymi plochami záhrad a zvyškami lesov bola považovaná za akési prírodné zázemie centra mesta. Priestor, ktorý je približne vymedzený zo západu Mlynskou dolinou, z východu Drotárskou cestou a zo severu a juhu ulicami Pri Habánskom mlyne a Slávičím údolím sa nazýva Machnáč. Je charakteristický výrazne formovaným reliéfom – strmým svahom Mlynskej doliny s úzkymi údoliami, ktorý prirodzene limitoval rozsiahlejšiu zástavbu. Aj napriek výraznému odporu verejnosti tu začali postupne objavovať okrem rodinných domov aj viaceré obytné súbory, napr. na Mozartovej ul., Tichej ul., Drotárskej ceste, neskôr komplex Evanjelickej bohosloveckej fakulty UK a pod.

Z hľadiska krajinného obrazu môžeme za najvýznamnejšiu stavbu v tejto časti záujmového územia považovať budovu Slovenského národného archívu (obr. 7), ktorá sa vypína na Holom vrchu medzi Drotárskou a Búdkovou cestou. Je to vysoká, 12 poschodová hmota, ktorá dominuje panoráme mesta pri vstupe zo západu (Dulla, Moravčíková 2002). Stavba bola dokončená v roku 1983 podľa projektu architekta V. Dedečka. Dobré je viditeľná aj zo severu, z oblasti Kramárov, Krásnej hôrky či Koliby.



Obr. 7: Budova Slovenského národného archívu, pohľad zo severnej strany

Neoddeliteľnou súčasťou obrazu mesta je aj zeleň, ktorá významným spôsobom ovplyvňuje farebnosť a textúru krajinného obrazu, podmieňuje jeho premenlivosť v priebehu ročných období. Pre celú západnú časť Starého Mesta bolo typické vysoké zastúpenie rôznych vegetačných štruktúr, ostali tu zachované pomerne rozsiahle porasty lesov, napr. Horský park, Kalvária, Mlynská dolina. Iné väčšie plochy zelene tvorí parkovo upravená zeleň areálu bratislavského hradu, Slavína a Ekoiuventy alebo zeleň historických cintorínov. Na najvrchnejších častiach vyvýšení sa miestami vyskytujú fragmenty pôvodných lesov alebo porasty náletového pôvodu. V nemalej miere sa na vytváraní obrazu mesta podieľajú aj záhrady vo vilových štvrtiach. Sú charakteristické vysokým podielom ihličnatých stromov, v záhradách okolo Slavína, Palisád či Hradu sú takmer v každej záhrade mohutné exempláre smreka obyčajného (*Picea abies*), smreka pichľavého (*Picea pungens*), borovice čiernej (*Pinus nigra*), duglasky tisolistej (*Pseudotsuga mensiesii*), jedle srienistej (*Abies concolor*) a iných. Význam zelene pre celkový obraz mesta dokumentuje aj článok z Pressburger Zeitung zo 16. 3. 1900 (Gažo, Holčík, Zinser 2003), v ktorom sa píše pokuse vydať v Bratislave nariadenie, aby pred každým domom bola predzáhradka. Odborníci ich odporúčali robiť na Novej ul. (dnešná ul. F. Kráľa) na úbočí kopca na Ulicou Štefánie (dnešná Štefánikova ul.), v ktorej okolí už stoja domy uprostred záhrad. Aj Faust (1933) spomína, že v tejto lokalite (na svahu smerom od hradu k Murmanskej výšine) je množstvo víl v sýtej zeleni záhrad.

DISKUSIA A ZÁVER

Obraz mesta je dynamická veličina, ktorá sa mení sa v čase, pribúdajú v ňom nové prvky, staré zanikajú. Hodnotenie krajinného obrazu je síce subjektívne, dá sa do určitej miery objektivizovať použitím vhodných metodických postupov. Pauditšová, Šajánek (2008) pre analýzu krajinného obrazu zvoleného záujmového územia zvolili vybrané ukazovatele, ktorým priradili bodové hodnoty (vyjadrené aj slovne). Na základe tohto postupu by sme pôvodnosť prvkov súčasnej krajinej štruktúry (SKŠ) záujmového územia hodnotili ako *stredne až významne pozmenenú krajinu* (3, 4), atraktivitu prvkov SKŠ ako *najviac a veľmi atraktívne* (1, 2) a významnosť z hľadiska pozitívneho alebo negatívneho vnímania prvkov SKŠ by zahŕňala celú škálu od veľmi pozitívne (1) až po veľmi negatívne (5).

Ak krajinný obraz chápeme ako hodnotu, ktorá má estetický a zároveň aj kultúrno-historický rozmer, mala by byť jeho ochrana prioritným záujmom kompetentných inštitúcií. Platný Územný plán hlavného mesta SR Bratislavy (Kolektív 2007) síce zdôrazňuje potrebu chrániť hlavné dominanty obrazu mesta, zachovať hlavné línie vnímania historickej veduty mesta a pod., ale pri konfrontácii s každodennou realitou sú tieto konštatovania len deklaratívne. Špeciálne v západnej časti Starého Mesta, ktorá vďaka svojim prírodným danostiam spoluvytvára celkovú siluetu mesta viditeľnú aj z diaľkových

pohľadov prichádza k zmenám, ktoré môžeme hodnotiť prinajmenšom s rozpakmi. Pocity odbornej a laickej verejnosti výstižne vyjadril Huba (2001): „... kde tu dnes nájdete aspoň tak zásadnú polemiку o principiálnych veciach, ako bol napríklad spor medzi protagonistami a odporcami lokalizácie novej budovy SNR v 80-tych rokoch, či hoci takú, aká sa viedla koncom 60-tych rokov o kauze Podhradie, Rybné námestie, synagóga a Nový most? Ak by tomu tak bolo, osobne neverím, že by budova Národnej banky Slovenska, Tatrabanky na Hodžovom nám., zástavba Zámockej ul., či (ne)regulatívny pre vilové štvrte vyzerali tak, ako vyzerajú. Pochybujem tiež, že by sa investorom podarilo umiestniť hypermarket s nedoriešenými dopravnými vzťahmi na hranu Sadu Janka Kráľa, zastavať park na Račianskom mýte, narušiť siluetu mesta i výhľadové kužele toľkými nevzhľadnými, rušivými objektmi, schváliť zástavbu Napoleonského vršku niekoľkopodlažným objektom (navyše v rozpore s platným územným plánom), vybudovať na stráňach Machnáča malú Petržalku, zdevastovať Kamzík hotelom West, vyrúbať tisíce hodnotných stromov, zastavať metódou od plota k plotu niekoľko stoviek donedávna romantických záhrad a zničiť celých rad iných vzácnych zákutí, zabetónovať a zaasfaltovať pomaly každú plôšku zelene“.

LITERATÚRA

- Anonymus, 1991. Bratislavské kostoly. Uniapress Bratislava, 33 p.
- Bizubová M., Minár J. 2005. Georeliéf a fyzickogeografické komplexy v JZ časti Malých Karpát. In: Majzlan O. et al.: Fauna Devínskej Kobyly. APOP Bratislava, pp. 8-15.
- Boyes P. 2005. From Urban character to urban form. In: Landscape character in and around urban areas. Workshop proceedings, 12th July 2005. Austin Court, Birmingham, pp. 11-13.
- Cmorej J. 2004. Bratislava – svedectvo historických pohľadníc. Poprad: Region, 280 p.
- Čupíková Z. 2000. Bratislavský hrad skrášli staronový objekt. In: Verejná správa, Časopis vlády SR.
- Dulla M., Moravčíková H. 2002. Architektúra Slovenska v 20. storočí. Bratislava: Slovart, 512 p.
- Faust O. 1933. Sprievodca po okolí mesta Bratislava. Cudzinecká komisia mesta Bratislavy, Bratislava. 72 p.
- Gažo M., Holčík Š., Zinser O. 2003. Bratislava pred sto rokmi a dnes. Bratislava: Albert Marenčin, Vydavateľstvo PT, 114 p.
- Gál P. 1998. K problematike skúmania hodnôt krajinného obrazu. In: Moncol' M. et al.: Krajinný obraz – národná kultúrna hodnota, Zborník z kolokvia, STU Bratislava, pp. 29-37.
- Halás M., Džupinová E. 2007. Vývoj a priestorové rozloženie bytového fondu Bratislavy. *Urbanismus a územní rozvoj*, roč. X, č. 2/2007, pp. 23-31.
- Halko J. 2005. Dejiny Lurdskej jaskyne na Hlbokej ceste v Bratislave, 2005.

- Holečk Š. 2006. Vilová štvrť stojí na mieste vinohradov. Bratislavské noviny, č. 25/2006.
- Horvát V., Lehotská D., Pleva J. (Eds.) 1982. Dejiny Bratislavy. Bratislava: Obzor, 528 p.
- Huba M. 2001. Kapitoly z environmentálnej politiky, VI. diel, Spoločnosť pre trvalo udržateľný život v SR, Bratislava, manuskript, dostupné na internete <http://www.seps.sk/zp/stuz/kapitoly/6/index.htm>.
- Janota I. 2006. Oprášené historiky zo starej Bratislavy. Bratislava: Albert Marenčin Vydavateľstvo PT, 166 p.
- Janota I. 2008. Rehole, kostoly a kláštory v Bratislave. Bratislava: Albert Marenčin Vydavateľstvo PT, 180 p.
- Janota D., Bagin A. 1977. Historická zeleň Bratislavy. Bratislava: Obzor, 155 p.
- Kaliská G. 1986. Pozoruhodné geologické lokality na území mesta. In: Pamiatky a príroda Bratislavy, zborník. Príroda Bratislava, pp. 169-172.
- Kolektív 2007. Územný plán hlavného mesta SR Bratislavy. Magistrát hl. mesta SR Bratislava.
- Mazúr E., Lukniš J. 1986. Geomorfologické členenie, Atlas SSR, Slovenský ústav geografie a kartografie SAV, Bratislava.
- Obuchová S. 2005. Hlboká cesta mala v minulosti svoju mýtnicu. SME, 23. 9. 2005.
- Paudišová E., Šajánek. V. 2008. Krajinny obraz a jeho hodnotenie prostredníctvom ukazovateľov prvkov súčasnej krajinnej štruktúry. In: Izakovičová Z. (Ed.): Kultúrna krajina ako objekt výskumu v oblasti Trvalo udržateľného rozvoja, Zborník príspevkov z konferencie Smolenická výzva IV, 9.-10.10.2008, Smolenice, ÚKE SAV Bratislava, pp. 41-44.
- Rešovská Z., Klučárová Z. 1988. Revízia a evidencia historických parkov a záhrad na území Bratislavy. ZARES Bratislava. Mestský úrad pamiatkovej starostlivosti Bratislava.
- Štefunková D. et al. 2002. Hodnotenie predpokladov vizuálno-estetického vnímania krajiny na základe interpretácie súčasnej krajinnej štruktúry a georeliéfu. Zborník z konferencie Nové trendy v krajinnej ekológii, Piešťany, pp. 106-112.
- Tomaško I. 1996. Kultúrna vegetácia a úprava krajiny na Slovensku. In: Supuka J. et al.: Krajina – človek – kultúra, Zborník referátov z 1. celoslovenskej konferencie, SAŽP, Banská Bystrica, pp. 55-59.
- Vaškovský I. et al. 1988. Geologická mapa Bratislavy a okolia 1: 25 000. Geologický ústav Dionýza Štúra Bratislava, 1 legenda, 8 máp.
- Wagner P. 2002. Tektonické pomery. In: Správa o hodnotení Severná tangenta Bratislava, Pražská – Jarošova. Bratislava, Ekojet, 133 p.